

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ
ТА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ**

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 073 "Менеджмент"
другого (магістерського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018**

УДК 347.77/.78(07.034)

I-73

Укладач В. В. Томах

Затверджено на засіданні кафедри економіки, управління підприємствами та логістики.

Протокол № 5 від 28.12.2017 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Інтелектуальна власність та трансфер технологій [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 073 "Менеджмент" другого (магістерського) рівня / уклад. В. В. Томах. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 47 с.

Подано загальні методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни за темами. Наведено питання для самостійного опрацювання та запитання для самодіагностики. Запропоновано рекомендації щодо написання самостійного завдання.

Рекомендовано для студентів спеціальності 073 "Менеджмент" другого (магістерського) рівня всіх форм навчання.

347.77/.78(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2018

Вступ

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача.

Мета СРС – засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів загальних і професійних компетентностей, які відіграють суттєву роль у становленні майбутнього фахівця вищого рівня кваліфікації.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів денної форми навчання, визначається навчальним планом. У ході самостійної роботи студент має перетворитися на активного учасника навчального процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, нести індивідуальну відповідальність за якість власної професійної підготовки. СРС містить: опрацювання лекційного матеріалу; опрацювання та вивчення рекомендованої літератури, основних термінів та понять за темами навчальної дисципліни; підготовку до практичних, семінарських, лабораторних занять; підготовку до виступу на семінарських заняттях; поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань; виконання індивідуальних завдань (вирішення розрахункових індивідуальних та комплексних завдань) за вивченою темою; написання есе за заданою проблематикою; пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою навчальної дисципліни; аналітичний розгляд наукової публікації; контрольну перевірку студентами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю; підготовку до модульного контролю (колоквіуму); систематизацію вивченого матеріалу з метою підготовки до семестрового заліку.

Структура методичних рекомендацій до самостійної роботи за темами має такий вигляд: загальні методичні рекомендації, перелік питань для самостійного опрацювання, завдання, контрольні запитання для самодіагностики, тестові завдання для самоконтролю.

Необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів з вітчизняною та закордонною спеціальною економічною літературою, нормативними актами з питань державного регулювання економіки, статистичними матеріалами.

Завдання для самостійної роботи

Змістовий модуль 1. Система інтелектуальної власності

Тема 1. Поняття інтелектуальної власності

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно приділити увагу на вивчення таких питань: зародження теорії власності в епоху Стародавнього світу та Середньовіччя; еволюція теорії власності в XVII – XIX ст.; сучасна теорія власності; інтелектуальна власність як результат розумової творчої діяльності; трактування поняття "інтелектуальна власність" в економічній літературі з урахуванням різних теоретико-методологічних підходів; право інтелектуальної власності; теорія виключних прав; сфери прав інтелектуальної власності: промислова власність, авторське право та суміжні права; суб'єкти відносин інтелектуальної власності; об'єкти інтелектуальної власності; різноманіття поглядів щодо структури об'єктів інтелектуальної власності.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Сутність та специфіка інтелектуального капіталу.
2. Структура інтелектуального капіталу.
3. Суперечності інтелектуальної власності.
4. Державна система охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні.

Рекомендована література: основна [1; 4; 5]; додаткова [6 – 8; 11].

Завдання

1. Складіть схему співвідношення таких понять: інтелектуальна власність, об'єкт права інтелектуальної власності, об'єктивне право інтелектуальної власності та суб'єктивне право інтелектуальної власності.
2. Зобразіть схематично систему джерел права інтелектуальної власності.
3. Складіть схему суб'єктів права інтелектуальної власності.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Як трактується сутність поняття "інтелектуальна власність" у сучасній економічній літературі?
2. Охарактеризуйте еволюцію наукових підходів до сутності інституту інтелектуальної власності.
3. Розкрийте структуру права інтелектуальної власності.
4. Охарактеризуйте суб'єктів відносин інтелектуальної власності.
5. Як можна класифікувати об'єкти інтелектуальної власності?
6. Які сутнісні ознаки об'єктів права інтелектуальної власності?
7. Які об'єкти належать до структури інтелектуальної власності?
8. Що таке промислова власність?
9. Дайте визначення таких понять: джерело права, міжнародний договір, нормативно-правовий акт, закон, підзаконний нормативно-правовий акт.
10. Які законодавчі акти можна зарахувати до джерел права інтелектуальної власності?
11. Які міжнародні конвенції та договори є джерелами права інтелектуальної власності?
12. Наведіть приклади підзаконних нормативно-правових актів, які є джерелами права інтелектуальної власності.
13. У яких значеннях вживається термін "право інтелектуальної власності"? Поясніть відмінність між цими значеннями.
14. У чому полягає відмінність між правом власності на річ та правом інтелектуальної власності?
15. Яка роль та значення інтелектуальної власності для соціально-економічного розвитку України?
16. Яке практичне значення розподілу суб'єктів права інтелектуальної власності на первинних та похідних?
17. Що таке цивільна дієздатність фізичної особи? Які ступені цивільної дієздатності ви знаєте? Як впливає ступінь дієздатності фізичної особи на її здатність реалізовувати суб'єктивні права інтелектуальної власності?
18. Хто є первинним суб'єктом права інтелектуальної власності?
19. Хто може бути похідним суб'єктом права інтелектуальної власності?
20. Кого можна зарахувати до допоміжних суб'єктів правовідносин у сфері інтелектуальної власності?

21. Що належить до змісту права інтелектуальної власності?

22. У чому полягає відмінність між особистими немайновими та майновими правами інтелектуальної власності? Укажіть основні критерії їхнього розмежування.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Правами інтелектуальної власності, відповідно до Цивільного кодексу України, є:

а) право володіти, право користуватися, право розпоряджатися об'єктом інтелектуальної власності;

б) право на використання об'єкта інтелектуальної власності та розпорядження ним;

в) право на використання, виключне право дозволяти та перешкоджати використанню об'єкта інтелектуальної власності.

2. Згідно з Конституцією України кожен має право:

а) володіти і користуватися результатами своєї інтелектуальної діяльності;

б) користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності;

в) володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

3. Загальновизнано, що інтелектуальна власність охоплює такі сфери прав:

а) промислову власність, авторське право і суміжні права;

б) промислову власність та права, що стосуються результатів інтелектуальної діяльності у процесі науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок;

в) авторське право і суміжні права;

г) права щодо наукових творів, творів мистецтва, тощо та суміжні права;

4. Права на об'єкти інтелектуальної власності можна зарахувати до:

а) матеріальних активів;

б) нематеріальних активів;

в) цінних паперів.

5. Майнові права на який об'єкт інтелектуальної власності можуть діяти необмежено у часі:

а) винахід;

б) торговельна марка;

в) корисна модель?

6. Окремі особи, колективи (групи) осіб, суспільство в цілому, держава, національні утворення є:

а) об'єктами відносин інтелектуальної власності;

б) суб'єктами відносин інтелектуальної власності;

в) складовими елементами інтелектуальної власності;

г) пасивною складовою відносин інтелектуальної власності.

7. Об'єкти інтелектуальної власності окремого підприємства за внеском працівників підприємства розподіляються на:

а) власні, залучені, позичені;

б) внутрішні, зовнішні, іноземні;

в) власні, замовлені, придбані;

г) власні, пайові, придбані.

8. Яке з наведених тверджень є правильним:

а) право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного;

б) право інтелектуальної власності та право власності на річ залежать одне від одного;

в) право інтелектуальної власності та право власності на річ залежать одне від одного, якщо володар права інтелектуальної власності водночас є володарем речі?

9. Нематеріальними активами вважають:

а) гроші;

б) цінні папери;

в) авторські права.

10. Права на об'єкти інтелектуальної власності зараховують на баланс підприємства (приймають на облік, оприбутковують) за:

а) первісною вартістю;

б) ринковою вартістю;

в) справедливою вартістю.

Тема 2. Набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: види об'єктів інтелектуальної власності, ознаки об'єктів, що належать до складу промислової власності; основні

суб'єкти відносин промислової власності; об'єкти патентного права: винаходи, корисні моделі, промислові зразки; основні умови патентоспроможності винаходу; основні умови надання правової охорони корисним моделям; найважливіші умови правової охорони промислових зразків; особливості торговельної марки, фабричного знака, логотипа, слогана, бренда; класифікація товарних знаків для товарів і послуг; поняття фірмового найменування; відмінності товарних знаків і знаків обслуговування від фірмових найменувань; функції засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг; нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності: ноу-хау, комерційна таємниця, недопущення недобросовісної конкуренції; топологія (топографія) інтегральних мікросхем, умови її охороноздатності.

Також необхідно звернути увагу на такі питання, як: сутність та специфічні ознаки авторського права; основні суб'єкти авторського права: творці, автори похідних творів та збірників, інші суб'єкти; об'єкти авторського права та їх специфічні ознаки; класифікація об'єктів авторського права; принципи авторського права; особисті немайнові та майнові права; суміжні права, їх ознаки; суб'єкти та об'єкти суміжних прав; права виконавців, виробників записів, організацій ефірного та кабельного мовлення; узгодження особистих приватних і суспільних інтересів як одне із основних призначень авторського та суміжних прав.

Перелік питань для самотійного опрацювання

1. Національні патентні класифікації.
2. Історія виникнення фірмових найменувань та знаків для товарів і послуг.
3. Відмінності між загальновідомими та знаменитими товарними знаками.
4. Особливості ноу-хау та комерційної таємниці.
5. Історія виникнення авторського права.
6. Об'єкти авторського права згідно з Цивільним кодексом України.

Рекомендована література: основна [4; 5]; додаткова [6, 9 – 11].

Завдання

1. Складіть порівняльну таблицю для авторського та суміжного права.
2. Розробіть товарний знак для віртуального підприємства.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте сутність та структуру промислової власності.
2. Які види інтелектуальної власності є об'єктами інтелектуального права?
3. Розкрийте особливості винаходів як об'єктів промислової власності.
4. За яких умов надається правова охорона корисним моделям?
5. Розкрийте найважливіші характеристики промислового зразка як об'єкта інтелектуальної власності.
6. Що таке товарний знак? Які є види товарних знаків?
7. Охарактеризуйте сутність та призначення фірмових найменувань та найменувань місць походження товарів.
8. Яка роль засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг у сучасній ринковій економіці?
9. Охарактеризуйте нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.
10. Охарактеризуйте сутність категорії "авторське право".
11. Розкрийте спільні та відмінні ознаки авторського та патентного прав.
12. Назвіть суб'єктів та об'єкти авторського права.
13. У чому сутність основних принципів авторського права?
14. Як у рамках інституту авторського права вирішуються суперечності індивідуальних та суспільних інтересів щодо творів науки, літератури та мистецтва?
15. У чому сутність та специфіка категорії "суміжні права"?
16. Охарактеризуйте суб'єктів та об'єкти суміжних прав.
17. У чому полягає основне призначення інституту авторського та суміжних прав?

Тестові завдання для самоконтролю

1. Який з наведених об'єктів інтелектуальної власності не є результатом науково-технічної діяльності:
 - а) винахід;
 - б) комп'ютерна програма;
 - в) топографія інтегральної мікросхеми?
2. Найважливішими об'єктами патентного права є:
 - а) винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
 - б) знаки для товарів і послуг, художні твори, раціоналізаторські пропозиції;

- в) виконання фонограми, пристрої;
- г) комп'ютерні програми, бази даних, програми організацій мовлення.

3. Патентоспроможність винаходу – це:

- а) відповідність умовам надання правової охорони, передбаченим законодавством;
- б) відповідність суспільним інтересам, принципам гуманізму та моралі;
- в) наявність оригінальної творчої ідеї;
- г) відсутність розкриття сутності винаходу для невизначеного кола осіб.

4. Який критерій патентоздатності не застосовують до корисної моделі:

- а) новизна;
- б) винахідницький рівень;
- в) промислова придатність?

5. Корисні моделі відрізняються від винаходів тим, що:

- а) охоплюють більш широке коло об'єктів;
- б) мають нижчий винахідницький рівень;
- в) потребують складнішої процедури надання правової охорони;
- г) передбачають довший термін дії охоронного документа.

6. Набуття права інтелектуальної власності на винахід засвідчується:

- а) патентом;
- б) свідоцтвом;
- в) авторським свідоцтвом.

7. Права інтелектуальної власності на винахід становлять:

- а) немайнові (особисті) права автора;
- б) майнові (економічні) права автора, власника (володаря) та/або винахідника;
- в) немайнові та майнові права автора, власника (володаря) та/або винахідника.

8. Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок належать:

- а) автору;
- б) роботодавцю;
- в) володарю патенту.

9. Авторське право виникає:

- а) з моменту виникнення ідеї твору;
- б) після реєстрації твору й отримання свідоцтва;
- в) з моменту створення твору.

10. Об'єктами авторського права є:

- а) художні твори, наукові відкриття;
- б) літературні твори, ідеї;
- в) лекції, проповіді.

11. Об'єктами авторського і суміжних прав є:

а) результати творчої діяльності в науково-технічній та виробничій сферах;

б) засоби індивідуалізації юридичних осіб, продукції, виконаних робіт, послуг;

в) нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності;

г) створені в результаті творчої інтелектуальної діяльності авторів літературні, наукові, художні твори, комп'ютерні програми, бази даних, передачі теле- і радіомовлення тощо.

12. Авторським правом охороняється:

- а) вираження авторської ідеї;
- б) авторська ідея;
- в) авторська ідея та вираження авторської ідеї.

13. Авторським правом охороняються:

- а) літературні твори, фонограми;
- б) твори образотворчого мистецтва, виконання творів;
- в) літературні твори образотворчого мистецтва.

14. Державну реєстрацію авторського права:

- а) здійснюють в обов'язковому порядку;
- б) вона не передбачена Законом взагалі;
- в) здійснюють за бажанням автора протягом дії права на твір.

15. Позначення © використовують для сповіщення про права інтелектуальної власності на:

- а) об'єкт авторського права;
- б) торговельну марку;
- в) об'єкт суміжних прав;
- г) наукове відкриття.

16. Позначення ® використовується для сповіщення про права інтелектуальної власності на:

- а) об'єкт авторського права;
- б) торговельну марку;
- в) об'єкт суміжних прав;
- г) наукове відкриття.

17. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать:

- а) замовнику;
- б) творцю;
- в) творцю, а у випадках, передбаченому законом, іншим особам;
- г) спадкоємцю творця.

18. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать:

- а) працівнику, який його створив, а також роботодавцю;
- б) роботодавцю;
- в) працівнику, який його створив;
- г) профспілці.

19. Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки:

- а) передбачені Цивільним кодексом України;
- б) підтверджують права автора на твір;
- в) не створюють істотних перешкод для їхньої нормальної реалізації;
- г) не суперечать інтересам автора.

20. Хто зі вказаних осіб є первинним суб'єктом права інтелектуальної власності:

- а) автор, виконавець та винахідник;
- б) винахідник та патентний повірений;
- в) патентний повірений та роботодавець автора;
- г) виконавець роботи та виробник фонограми?

21. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать:

- а) творцю та його роботодавцю;
- б) творцю та замовнику спільно;
- в) замовнику;
- г) працівнику.

22. Згідно з Цивільним кодексом України, право інтелектуальної власності є:

- а) немайновим;
- б) непорушним;
- в) суб'єктивним;
- г) майновим.

23. Особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, може використовувати цей об'єкт:

- а) на власний розсуд, незважаючи на інтереси інших осіб;
- б) на власний розсуд, з додержанням при цьому прав інших осіб;
- в) з дозволу роботодавця;
- г) за умови згоди суб'єктів невиключних прав.

24. Майновими правами інтелектуальної власності, відповідно до Цивільного кодексу України, є:

- а) право володіти, користуватися та розпоряджатися об'єктом інтелектуальної власності;
- б) право на використання об'єкта інтелектуальної власності та розпорядження ним;
- в) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності та виключне право дозволяти його використання;
- г) усі відповіді правильні.

25. Майновими правами інтелектуальної власності, відповідно до Цивільного кодексу України, є:

- а) право володіти та розпоряджатися об'єктом інтелектуальної власності;
- б) право на використання об'єкта інтелектуальної власності та розпорядження ним;
- в) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності та перешкоджати його неправомірному використанню;
- г) усі відповіді правильні.

26. Згідно з Конституцією України, кожен має право:

- а) володіти та користуватись результатами своєї інтелектуальної діяльності;
- б) користуватись і розпоряджатись результатами своєї творчої діяльності;

в) володіти, користуватись й розпоряджатись результатами своєї інтелектуальної діяльності;

г) володіти, користуватись і розпоряджатись результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

27. На який об'єкт інтелектуальної власності майнові права можуть діяти необмежено у часі:

а) промисловий зразок;

б) художній твір;

в) географічне зазначення;

г) відеограму?

28. Яке з наведених тверджень є правильним:

а) право інтелектуальної власності та право на річ є невід'ємними одне від одного;

б) право інтелектуальної власності та право на річ не залежать одне від одного;

в) право інтелектуальної власності та право на річ залежать одне від одного;

г) право інтелектуальної власності та право на річ залежать одне від одного, якщо володілець цього права є одночасно власником речі?

29. Право на який об'єкт інтелектуальної власності засвідчується дипломом:

а) винахід;

б) торговельну марку;

в) наукове відкриття;

г) дипломну роботу?

30. Право на який об'єкт інтелектуальної власності засвідчується свідоцтвом:

а) винахід;

б) торговельну марку;

в) наукове відкриття;

г) комерційне найменування?

31. Право на який об'єкт інтелектуальної власності засвідчується свідоцтвом:

а) винахід та корисну модель;

б) торговельну марку та комерційне найменування;

в) раціоналізаторську пропозицію та торговельну марку;

г) компонування інтегральної мікросхеми та винахід?

32. Право на який об'єкт інтелектуальної власності засвідчується патентом:

- а) винахід та промисловий зразок;
- б) промисловий зразок та компонування інтегральної мікросхеми;
- в) наукове відкриття та винахід;
- г) селекційне досягнення та географічне зазначення?

33. Право інтелектуальної власності та право на річ:

- а) пов'язані одне з одним;
- б) не залежать одне від одного;
- в) залежать одне від одного;
- г) не пов'язані одне з одним.

34. Перехід права на об'єкт інтелектуальної власності:

- а) не означає переходу права власності на річ;
- б) відбувається одночасно з переходом права власності на річ;
- в) відбувається після переходу права власності на річ;
- г) відбувається лише після державної реєстрації договору.

35. Перехід права власності на річ:

- а) означає перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності;
- б) не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності;
- в) пов'язане з передачею майнових прав інтелектуальної власності;
- г) пов'язане з передачею особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

36. Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що:

- а) такі обмеження та винятки передбачені договором;
- б) такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності;
- в) такі обмеження та винятки прямо не заборонені законом;
- г) такі обмеження та винятки не створюють перешкод для здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

37. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на службовий об'єкт права інтелектуальної власності належать:

- а) лише творцеві;
- б) творцеві та роботодавцеві спільно;
- в) роботодавцеві;
- г) творцеві, а роботодавцеві – у випадках, передбачених законом.

38. Особисті немайнові права інтелектуальної власності:

- а) не можуть відчужуватися;
- б) відчужуються одночасно з майновими правами;
- в) не можуть відчужуватися, за винятками, встановленими законом;
- г) відчужуються за згодою особи, якій вони належать.

39. Майнові права інтелектуальної власності:

- а) чинні безстроково, якщо інше не встановлено законом;
- б) чинні протягом строку встановленого законом;
- в) можуть бути припинені безстроково;
- г) діють без будь-яких обмежень строку.

40. Укажіть повноваження суду щодо захисту права інтелектуальної власності:

а) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

б) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням прав власника;

в) порушення кримінальної справи щодо осіб, які вчинили злочин у сфері інтелектуальної власності;

г) застосування разового грошового стягнення за знищення винаходу.

41. Укажіть повноваження суду щодо захисту права інтелектуальної власності:

а) застосування разового грошового стягнення за неправомірне використання фонограм;

б) здійснення попереднього слідства відносно осіб, які порушили право інтелектуальної власності;

в) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення фальсифікованих товарів;

г) винесення обвинувального вироку справі про плагіат.

42. Адміністративний порядок захисту прав інтелектуальної власності полягає у вирішенні спору:

а) адміністративним судом;

б) органом державного управління;

в) адміністрацією юридичної особи;

г) судом загальної юрисдикції.

43. У разі відсутності договору, право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється:

- а) за рішенням суду;
- б) за рішенням органу державного управління;
- в) спільно всіма правовласниками;
- г) тим правовласником, який зробив більший творчий внесок.

Тема 3. Захист прав інтелектуальної власності

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: формування інституту охорони та захисту прав інтелектуальної власності як закономірність розвитку інформаційного суспільства, сутність охорони та захисту прав інтелектуальної власності; патентне право його характеристики та принципи; функції патентування; поняття патентів їх основні економічні концепції; особливості патентної системи захисту прав інтелектуальної власності; об'єкти патентного права: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комп'ютерні програми тощо; охорона авторського і суміжних прав; обґрунтування необхідності охорони та захисту суміжних прав; суперечливість економіко-правових відносин щодо охорони та захисту авторського та суміжних прав; "піратство" у сфері інтелектуальної власності, його форми, напрями боротьби з ним, правова охорона новітніх об'єктів інтелектуальної власності (програми для ЕОМ, бази даних).

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Зародження патентування.
2. Особливості процесу патентування у розвинутих країнах.
3. Патентне право: поняття, загальна характеристика, джерела.
4. Об'єкти патентного права: поняття, види, умови правової охорони.
5. Суб'єкти патентного права.
6. Зміст суб'єктивних патентних прав.
7. Патент: поняття, види та порядок отримання.

Рекомендована література: основна [1; 4; 5]; додаткова [6 – 8].

Завдання

1. ТзОВ "Мобільний звук" уклало з приватною кіностудією "Світанок" авторський договір (строком на 12 місяців), за яким товариство отримало виключне право використовувати (шляхом відтворення, розповсюдження та сповіщення) музичні твори з кінофільму у формі рінг-тону, реалтону та рінгбектону.

Через два місяці після підписання договору з'ясувалося, що конкурент товариства – ПП "Доріжка" – розповсюджує музичні твори до згаданого кінофільму через свій веб-сайт як рінгтони до мобільних телефонів. Тому ТзОВ "Мобільний звук" звернулося у господарський суд з позовом про заборону ПП "Доріжка" здійснювати відтворення, розповсюдження та сповіщення спірних музичних творів, а також щодо стягнення з відповідача 500 тис. грн компенсації за порушення авторського права.

У судовому засіданні представник відповідача – адвокат Р. Гаркун заперечив проти позову, оскільки за авторським договором ТзОВ "Мобільний звук" були передані лише виключні права на використання музичних творів, що ж до права дозволяти чи забороняти їхнє використання, то воно у договорі не згадане, й тому належить кіностудії "Світанок" (яка до суду позов не подавала). Окрім цього, на думку Р. Гаркуна, позивач не подав жодних належних доказів для обґрунтування розміру заявленої компенсації, а тому сума розміром в 500 тис. грн не може бути стягнена.

Проаналізуйте ситуацію та аргументи сторін. Хто має право забороняти неправомірне використання твору? Як визначається розмір компенсації за порушення авторських прав? Яке рішення повинен винести суд?

2. Підприємець Л. Романенко звернувся у господарський суд з позовом про визнання його автором фотографії із зображенням міського парку, опублікованої у рекламно-інформаційній газеті "Підприємства Львівщини", засновником та головним редактором якої є підприємець А. Марчик. У позові Л. Романенко також просив суд стягнути з А. Марчика 8 тис. грн компенсації за порушення авторського права і 10 тис. грн для відшкодування моральної шкоди, й такі ж суми стягнути з ТзОВ "Світ Туризму", яке використало фотографію для своєї реклами у газеті.

Господарський суд задовольнив позов частково: Л. Романенка визнано автором спірної фотографії, а А. Марчика та ТзОВ "Світ Туризму" зобов'язано публічно визнати авторське право позивача. В іншій частині позовних вимог було відмовлено, оскільки суд не вбачав порушень авторських прав, а моральну шкоду вважав недоведеною.

Апеляційний господарський суд змінив рішення місцевого господарського суду: з А. Марчика та товариства на користь позивача стягнуто по 4 тис. грн компенсації за порушення авторського права. Відповідачі подали апеляційні скарги до Вищого господарського суду України з проханням залишити рішення суду першої інстанції без змін.

Розглянувши справу та керуючись ст. 23 Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 12, 21, 80 Господарського процесуального кодексу України, Вищий господарський суд України скасував рішення попередніх судів та припинив провадження по справі, оскільки спір, на думку суду, не підлягає вирішенню у господарських судах України.

Проаналізуйте статті, наведені у рішенні Вищого господарського суду України. Чи правильно вирішив суд, припинивши провадження?

Яким судам підсудна зазначена справа? Змодельуйте ситуацію таким чином, щоб справа була підсудна: а) лише загальному суду; б) лише господарському суду; в) лише адміністративному суду.

3. Працівник залізниці Л. Роник розробив механізм кріплення для залізничної колії. Цього ж року даний механізм було зареєстровано як винахід та Л. Ронику було видано патент. Однак, як виявилось згодом, механізм мав низку суттєвих недоліків, без виправлення яких застосування винаходу могло спричинити аварійну ситуацію. Проте винахідник не мав можливості доопрацювати винахід, а тому недоліки не були виправлені.

Через сім років один із інженерів залізниці А. Лейпер, який був ознайомлений з винаходом Л. Роника, доопрацював його та запатентував як корисну модель. Механізм кріплення для залізничної колії А. Лейпера успішно пройшов випробування та його почали використовувати на залізниці, а творець корисної моделі – отримувати винагороду згідно з ліцензійним договором.

Про ситуацію з винаходом Л. Роника довідався репортер газети "Експерт" М. Журавель. Провівши журналістське розслідування, він

з'ясував, що А. Лейпер був одним з членів комісії, яка відмовила Л. Ронику у застосуванні його винаходу. На думку репортера, А. Лейпер зловживав своїм службовим становищем та грубо порушив авторські права Л. Роника. Наслідком журналістського розслідування була серія критичних статей М. Журавля в газеті "Експерт" та кілька інтерв'ю у ефірі місцевих телеканалів.

А. Лейпер звернувся в суд з позовом до газети "Експерт", у якому обґрунтовував правомірність створення і використання розробленої ним корисної моделі, а також просив суд: визнати публікації у пресі як такі, що заподіяли шкоди його честі та гідності; стягнути з газети "Експерт" відшкодування моральної шкоди у розмірі 50 000 грн; зобов'язати М. Журавля опублікувати у газеті спростування.

Проаналізуйте ситуацію та розгляньте аргументи сторін. Чи було у даному випадку порушено авторське право? Чи правомірні дії А. Лейпера? Чи має у даному випадку право на звернення до суду Л. Роник? Чи справедливі звинувачення М. Журавля? Уявіть себе на місці судді. Які обставини вам необхідно встановити, для того щоб винести справедливе рішення?

4. Канатенко М. В. винайшов нову модель верстату для оброблення металевих виробів. Отримавши патент, він звернувся до місцевого заводу, який виробляв подібні верстати, з пропозицією укласти ліцензійний договір на промислове виробництво запатентованого ним пристрою. Однак керівництво місцевого заводу відмовилось укласти договір, оскільки виготовлення цього верстату вимагало значних коштів на модернізацію виробництва, яких на той час у заводу не було.

Через чотири роки керівництво заводу звернулося до Канатенка М. В. щодо укладення ліцензійного договору на цей верстат, зазначивши, що завдяки іноземним інвестиціям вони мають змогу його виробляти та продавати не лише в Україні, але й закордоном. Однак Канатенко М. В. відмовився укласти такий договір. Свою позицію він мотивував тим, що він незацікавлений співпрацювати з даним заводом. Окрім цього, він не бажає, щоб створений ним виріб продавався закордоном, а лише в Україні.

Завод звернувся з позовом у суд. У своєму рішенні суд надав дозвіл заводу використовувати верстат шляхом його виробництва та про-

дажу протягом строку дії патенту Канатенка М. В., а також визначив розмір винагороди винахіднику.

Чи правомірні дії суду? Обґрунтуйте свою позицію, посилаючись на норми закону.

5. Іваненко А. Р. винайшов кермовий механізм, який надавав можливість модернізувати старі велосипеди та полегшував керування ними. На цей механізм було видано патент як на корисну модель. Наступного року цей механізм надійшов у продаж в усі велокрамниці. Тищенко М. І. хотів придбати такий механізм для свого велосипеду, однак не зміг цього зробити через значну для нього вартість. До виходу на пенсію Тищенко М. І. був слюсарем та мав обладнання, необхідне для виробництва такого механізму. Виготовивши подібний механізм, він прилаштував його до свого велосипеду та почав використовувати для особистих потреб. Подібні пристрої він зробив для кількох своїх друзів безкоштовно.

Чи є в діях Тищенко М. І. порушення прав, які впливають з патенту? Які дії не визнаються порушенням прав, що впливають з патенту?

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Чим зумовлена необхідність охорони та захисту прав інтелектуальної власності?
2. Розкрийте сутність, основні риси та принципи патентного права.
3. Охарактеризуйте об'єкти патентного права.
4. Чому в сучасному світі зростає кількість країн, що надають правову охорону корисним моделям?
5. Що таке контрафакція та піратство у сфері інтелектуальної власності? Чи існують методи боротьби з цими явищами?
6. Охарактеризуйте інститут охорони прав на програми для ЕОМ та бази даних.
7. Які проблеми щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності породжує проникнення комерційних відносин у мережу Інтернет?
8. Яким чином можуть бути вирішені проблеми охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в глобальній інформаційній мережі?
9. Що таке джерело права? Які види джерел права ви знаєте?
10. Які договори є джерелами патентного права?
11. Які закони регламентують патентні правовідносини?

12. Що таке пріоритет? Які види пріоритету вам відомі?
13. Наведіть спільні та відмінні риси винаходу та корисної моделі.
14. Які винаходи та корисні моделі можна вважати службовими?
15. Які промислові зразки належать до службових?
16. У чому полягають особливості секретних винаходів?
17. Хто є первинним суб'єктом патентного права, а хто похідним?
18. Чи є відмінності у правовому статусі первинних та похідних суб'єктів патентного права?
19. Які є особисті немайнові права суб'єктів патентного права?
20. Які є майнові права суб'єктів патентного права?
21. Що таке патент і які його функції?
22. Які види патентів ви знаєте?
23. Які строки дії патентів?
24. Що належить до складу заявки на винахід та корисну модель?
25. Які документи належать до складу заявки на промисловий зразок?
26. Які права становлять зміст права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок?
27. У чому полягає формальна експертиза заявки?
28. Що таке кваліфікаційна експертиза заявки?

Тестові завдання для самоконтролю

1. Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" передбачено такі строки правової охорони винаходу:
 - а) 20 років і 5 років;
 - б) 10 років і 6 років;
 - в) 20 років і 6 років.
2. Майнові права на торговельну марку в Україні охороняються:
 - а) свідоцтвом;
 - б) авторським свідоцтвом;
 - в) патентом.
3. Права на використання комерційної таємниці охороняються законом України:
 - а) "Про авторське право і суміжні права";
 - б) "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі";
 - в) "Про захист від недобросовісної конкуренції".

4. Охорона майнових прав на об'єкти авторського права чи Законом України "Про авторська право і суміжні права" (2001 р.) діє:

- а) протягом усього життя автора;
- б) протягом усього життя автора і 50 років після його смерті;
- в) протягом усього життя автора і 70 років після його смерті;
- г) безстроково.

5. Адміністративний порядок захисту прав інтелектуальної власності полягає у вирішенні спору:

- а) органом державного управління;
- б) судом загальної юрисдикції;
- в) господарським судом.

6. Хто з перерахованих осіб є суб'єктом патентного права:

- а) автор комп'ютерної програми;
- б) автор промислового зразка;
- в) творець картини;
- г) автор раціоналізаторської пропозиції?

7. Хто з перерахованих осіб є суб'єктом патентного права:

- а) винахідник;
- б) патентний повірений;
- в) виробник фонограми;
- г) автор бази даних?

8. Укажіть об'єкти винаходу:

- а) винахід та твір технологічного характеру;
- б) сорти рослин і породи тварин;
- в) механізм та процес перетворення речовини;
- г) комп'ютерна програма та промисловий зразок.

9. Яким зі вказаних умов повинен відповідати винахід для одержання правової охорони:

- а) умовам Цивільного кодексу України;
- б) умовам практичності;
- в) умовам патентоздатності;
- г) не суперечити інтересам винахідника?

10. Укажіть умови патентоздатності винаходу:

- а) новизна, винахідницький рівень, промислова придатність;
- б) винахідницький рівень, актуальність, промислова придатність;
- в) новизна, промислова придатність;
- г) винахідницький рівень, промислова придатність.

11. Які із зазначених об'єктів є об'єктами корисної моделі:
- а) пристрій, база даних;
 - б) форма продукту;
 - в) продукт, нове застосування продукту чи процесу;
 - г) топографії інтегральних мікросхем?
12. Умовами патентоспроможності корисної моделі є:
- а) новизна, винахідницький рівень, промислова придатність;
 - б) винахідницький рівень, актуальність, промислова придатність;
 - в) новизна, промислова придатність;
 - г) винахідницький рівень, промислова придатність.
13. Протягом якого строку діє патент на винахід:
- а) 25 років;
 - б) 20 років;
 - в) 15 років;
 - г) 10 років?
14. Умовою патентоспроможності промислового зразка є:
- а) винахідницький рівень;
 - б) промислова придатність;
 - в) естетичний вигляд;
 - г) новизна.
15. Протягом якого строку діє патент на промисловий зразок:
- а) 25 років;
 - б) 20 років;
 - в) 15 років;
 - г) 10 років?
16. Протягом якого строку діє патент на корисну модель:
- а) 25 років;
 - б) 20 років;
 - в) 15 років;
 - г) 10 років?
17. Протягом якого строку діє патент на секретну корисну модель:
- а) 25 років;
 - б) 20 років;
 - в) 15 років;
 - г) 10 років?

18. Які документи належать до складу заявки на корисну модель:

- а) заява про видачу патенту, опис, формула, реферат;
- б) заява про видачу патенту, опис, реферат;
- в) заява про видачу патенту, опис, формула, реферат, резюме;
- г) заява про видачу патенту, опис, реферат, резюме?

19. Експертиза, у ході якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисними моделями), і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам – це:

- а) формальна експертиза;
- б) кваліфікаційна експертиза;
- в) винахідницька експертиза;
- г) документознавча експертиза.

20. Експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності) – це:

- а) формальна експертиза;
- б) кваліфікаційна експертиза;
- в) винахідницька експертиза;
- г) патентознавча експертиза.

Тема 4. Здійснення права та економіка інтелектуальної власності

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: сутність комерціалізації інтелектуальної власності, основні способи розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; основні суб'єкти відносин щодо комерціалізації інтелектуальної власності; ринок інтелектуальної власності, його сегменти, ринок авторських прав, ринок прав на програми для ЕОМ та бази даних, ринок прав на товарні знаки та знаки обслуговування, ринок патентних прав; оцінювання об'єктів інтелектуальної власності тощо.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Комерціалізація інтелектуальної власності.
2. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
3. Маркетинг інтелектуальної власності.

Рекомендована література: основна [1; 4; 5]; додаткова [6 – 10].

Завдання

1. Здійсніть порівняльний аналіз методів оцінювання інтелектуальної власності. Оформіть результати у вигляді таблиці.
2. Складіть схему механізму комерціалізації інтелектуальної власності.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте найважливіші передумови формування глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності.
2. Розкрийте призначення та основні напрями діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності.
3. Яку роль у врегулюванні проблем міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності відіграє Світова організація торгівлі?
4. Охарактеризуйте сутність та напрями міжнародного співробітництва в сфері патентного права.
5. Розкрийте міжнародні аспекти охорони та захисту авторського та суміжних прав.
6. Визначте роль та місце України в системі міжнародних відносин щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності.
7. Яку роль відіграє інститут інтелектуальної власності в розбудові національної інноваційної системи?
8. Яку роль відіграє держава у сфері формування та розвитку інтелектуальної власності в розвинених країнах світу та в Україні?
9. Які проблеми становлення інституту інтелектуальної власності потребують першочергового вирішення?
10. У чому виявляється специфіка страхування об'єктів інтелектуальної власності?
11. Охарактеризуйте найважливіші напрями вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.
12. Чому існує необхідність вартісного оцінювання об'єктів інтелектуальної власності?
13. Розкрийте сутність та специфіку роялті.

14. Яким чином можна використовувати зарубіжний досвід комерціалізації інтелектуальної власності в Україні?

Тестові завдання для самоконтролю

1. До основних способів розпорядження майновими правами інтелектуальної власності належать:

- а) продаж майнових прав, відчуження майнових прав;
- б) продаж майнових прав, оренда майнових прав;
- в) передача майнових прав шляхом патентування, купівля майнових прав;
- г) продаж (відчуження) майнових прав, передача майнових прав шляхом ліцензування.

2. Виокремлюють такі підходи до оцінювання вартості об'єктів інтелектуальної власності:

- а) витратний, порівняльний, прибутковий;
- б) прибутковий, витратний, інвестиційний;
- в) інвестиційний, порівняльний, аналоговий;
- г) прибутковий, дохідний, інноваційний.

3. Який підхід до оцінювання вартості інтелектуальної власності є найпоширенішим в Україні:

- а) витратний;
- б) порівняльний;
- в) дохідний?

4. Для постановки об'єкта права інтелектуальної власності на бухгалтерський облік його вартість розраховують, виходячи з:

- а) витратного підходу;
- б) порівняльного підходу;
- в) дохідного підходу.

5. До якого підходу для оцінювання прав інтелектуальної власності належить метод дисконтування грошових потоків:

- а) витратного;
- б) порівняльного;
- в) дохідного?

6. До якого підходу для оцінювання прав інтелектуальної власності належить метод прямого відтворення:

- а) витратного;
- б) порівняльного;
- в) дохідного?

Змістовий модуль 2. Трансфер технологій

Тема 5. Сутність і об'єктивні передумови розвитку трансферу технологій

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: сутність технології і процесу трансферу технологій; процес науково-технічного розроблення як базис трансферу технологій; ідентифікація об'єкта трансферу технологій; основні джерела і форми трансферу технологій; пакет нормативних документів, які забезпечують технологічний трансфер; міжнародні правові нормативи щодо прав інтелектуальної власності; авторське та суміжне право; патентування, та його стан в Україні; закордонні та вітчизняні патентні бази даних; урегулювання взаємовідносин контрагентів за патентами; типові договори комерціалізації технологій.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Місце і роль трансферу технологій у технологічному розвитку підприємства.
2. Організаційні форми трансферу технологій: детермінанти вибору.
3. Вплив середовища господарювання на процеси трансферу технологій в Україні.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Завдання

1. Зобразіть схематично процес трансферу технологій.
2. Розробіть схему співвідношення нормативних документів.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Обґрунтування необхідності трансферу технологій.
2. У чому полягає механізм трансферу технологій? Дати загальну характеристику технології.
3. Методи наукових досліджень, що застосовуються в процесі розроблення нових технологій?
4. Перспективи альтернативного вибору в процесі трансферу технологій?

5. У чому полягає системний підхід та раціональний вибір об'єкта трансферу технологій?

6. Процес трансферу технологій з погляду здійснення управлінських функцій.

7. Основні напрями трансферу технологій у ринковій практиці України?

8. Основні принципи трансферу технологій.

9. Концепція стратегічного плану підприємства в умах процесу трансферу технологій.

10. Організаційні форми процесу трансферу технологій.

11. Пакет нормативних документів, які забезпечують технологічний трансфер в Україні.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Обов'язкова передача іншій особі або групі, але не обов'язково за вигоду – це:

а) комерціалізація;

б) трансфер;

в) технологія.

2. Операція об'єктивного оцінювання потенціалу інновації як об'єкта комерціалізації – це:

а) моніторинг;

б) опис;

в) технологічний аудит.

3. Передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права й обов'язки щодо технології та/або її складових – це:

а) трансфер технологій;

б) патент;

в) ліцензія.

4. Це знання і досвід наукового, технічного, виробничого та іншого характеру, які практично застосовуються в діяльності підприємства, але ще не стали загальним надбання – це:

а) нововведення;

б) ноу-хау;

в) винахід.

5. Документ, що посвідчує авторство на винахід та виняткове право на використання його протягом певного строку – це:

- а) патент;
- б) ліцензія;
- в) довіреність.

6. Патент видається державним патентним відомством:

- а) тільки винахіднику;
- б) тільки правонаступнику;
- в) винахіднику або його правонаступнику.

7. Нововведення в галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також в інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності:

- а) відкриття;
- б) інновації;
- в) винаходу.

8. Упровадження нового засобу виробництва, модернізація конструкції відомого технічного об'єкта – це:

- а) технічна інновація;
- б) управлінська інновація;
- в) товарна інновація.

9. Найчастіше використовується в галузі наукових досліджень фундаментального та прикладного характеру, що супроводжується незначними витратами, може підтримуватися державою або проходити на основі особистих чи міжвідомчих контактів:

- а) некомерційний трансфер;
- б) трансфер комерційного характеру;
- в) немає правильної відповіді.

10. Посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації інноваційних розробок через консалтинговий супровід, венчурне фінансування та інноваційне бізнес-проекування з метою просування на ринок інноваційної продукції – це:

- а) прямий трансфер;
- б) трансфер технологій;
- в) провайдинг інновацій.

11. Надає ліцензіату ексклюзивні права на використання винаходу чи секрету виробництва несерійного характеру в обумовлених договором межах – це:

- а) угода виняткової ліцензії;
- б) угода повної ліцензії;
- в) угода простої ліцензії.

12. Угода, за якою одна сторона (франчайзер) зобов'язується передати іншій стороні (франчайзі) за винагороду на визначений рядків комплекс виключних прав на використання товарного знаку, технологічного процесу, спеціалізованого обладнання, ноу-хау, комерційної інформації, а також інших передбачених договором об'єктів виключних прав (франшизу) – це:

- а) франчайзинг;
- б) міжнародний інжиніринг;
- в) ноу-хау.

13. Специфічна форма міжнародної передачі технологій, яка передбачає залучення іноземних менеджерів на певний термін і за обумовлену плату для виконання ними управлінських функцій – це:

- а) контракти "під ключ";
- б) контракти на управління;
- в) франчайзинг.

14. Становить надання інформаційно-консультаційних послуг з широкого кола питань економічної діяльності (розроблення концепцій розвитку, програм приватизації та реструктуризації, бізнес-планування, експертиза фінансової та інвестиційної діяльності, маркетингові дослідження, управління персоналом та ін.):

- а) контракти на управління;
- б) франчайзинг;
- в) міжнародний консалтинг.

Тема 6. Методичні підходи до проведення технологічного аудиту

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: технологічний аудит та методика його проведення, цілі технологічного аудиту в організаціях різного типу, міжнародні угоди та організації управління інтелектуальною власністю в світовій

економіці, цілі та засоби державного управління патентно-ліцензійним бізнесом, реєстрація договорів як засіб державного регулювання патентно-ліцензійного бізнесу, патентно-організаційні служби як центри управління інтелектуальною власністю в корпоративних структурах.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Аналіз конкурентів під час трансферу технологій.
2. Методи експрес-аналізу можливості комерціалізації результатів інтелектуальної праці.
3. Обґрунтування економічних передумов ефективного використання технології у власному виробництві її розробника.
4. Методичний інструментарій технологічного аудиту.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Завдання

1. Зобразіть схематично структуру проведення технологічного аудиту з урахуванням всіх агентів.
2. Оформіть в таблицю переваги та недоліки двох методів (на ваш вибір) проведення технологічного аудиту.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Визначте сутність технологічного аудиту.
2. Що є метою технологічного аудиту?
3. Які методики проведення технологічного аудиту ви знаєте?
4. Назвіть основні етапи технологічного аудиту.
5. Сформулюйте завдання технологічного аудиту.
6. Назвіть базові підходи до оцінювання комерційного потенціалу технологій.
7. Визначте етапи порівняльного аналізу технологій-конкурентів.
8. Методи оцінювання.
9. Як проводиться відбір інноваційних ідей?
10. Які етапи проведення аналізу технологій конкурентів?
11. Сутність ранжування інтелектуально-інноваційних технологій за методом функції бажаності.
12. Як проводиться вибір еталонних технологій на засадах бенчмаркінгу?
13. Назвіть методи оцінювання ризиків комерціалізації.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Об'єктом технологічного аудиту підприємства є:
 - а) технологічна документація підприємства;
 - б) система технологій підприємства, організації;
 - в) окремий технологічний процес.
2. Метою технологічного аудиту є:
 - а) оцінювання та ранжування розробок за комерційним потенціалом для організації подальшого їх упровадження з урахуванням встановленого рейтингу;
 - б) виявлення сильних і слабких сторін підприємства;
 - в) порівняння технологій підприємства з технологіями конкурентів;
 - г) усі відповіді є правильними.
3. До моделей технологічного аудиту належать:
 - а) модель TAME™, модель IRC RECITAL;
 - б) модель LIFT, модель проекту TESIS FINRUS, модель компанії Oxford Innovation Ltd;
 - в) узагальнювальна модель Перерви П. Г., модель, зафіксована в методичних рекомендаціях Державного агентства України з питань науки, інновацій та інформатизації;
 - г) усі відповіді є правильними.

Тема 7. Ціноутворення та методи оцінювання технологій

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: переваги та недоліки окремих методик оцінювання об'єктів трансферу технологій, особливості оцінювання технологій в Україні.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Метод ціни перепродажу.
2. Метод "витрати плюс".
3. Метод чистого прибутку.
4. Метод розподілу прибутку.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Завдання

1. Дистриб'юторська компанія Х продає телевізори, які вона закупає у трьох виробників – А, В та С. Компанія А є пов'язаною особою для компанії Х. Безпосередньо порівняти ціни придбання телевізорів у різних виробників неможливо, оскільки вони відрізняються залежно від моделі та бренда виробника. Але середній відсоток валового прибутку, який компанія Х отримує під час продажу телевізорів різних виробників, буде однаковим, якщо операції відповідають принципу "витагнутої руки".

Нехай не існує суттєвих відмінностей між функціями, які компанія Х виконує під час перепродажу товарів усіх трьох виробників. Середній відсоток маржинального прибутку (відношення валового прибутку до ціни продажу) під час продажу телевізорів марок В та С складає 20 %. Визначити трансфертну ціну.

2. Компанія А є виробником та експортером споживчих товарів. Продаж своєї продукції на ринку США Компанія А веде через дочірню компанію В, тоді як на ринку країн ЄС продаж товарів компанії здійснюють незалежні дистриб'ютори.

Нехай не існує суттєвих відмінностей між функціями, які Компанія А виконує під час продажу товарів дочірній компанії та незалежним дистриб'юторам. Середній відсоток націнки (відношення валового прибутку до собівартості товарів) під час продажу незалежним дистриб'юторам складає 25 %. Визначити трансфертну ціну.

Контрольні запитання для самодіагностики

1. Що є об'єктом оцінювання у процесі оцінювання технологій?
2. Якими нормативними документами регулюється оцінювання технологій?
3. Які об'єкти інтелектуальної власності можна зарахувати до технологій?
4. Які види вартості ви знаєте?
5. Назвіть найбільш використовувані методи оцінювання технологій?
6. Дайте характеристику підходам до оцінювання технологій.
7. У чому полягає метод прямого порівняльного аналізу продажу?
8. Яка методика оцінювання потенціалу трансферу технологій?

Тема 8. Ліцензування як основна форма трансферу технологій

Загальні методичні рекомендації

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: види платежів за ліцензії. Визначення ліцензійних платежів – роялті. Визначення роялті на базі середньогалузевих роялті, на базі сумарних роялті мінімального і максимального доходів ліцензіара й ліцензіата. Коливання вартості роялті. Модель розрахунку відносної та абсолютної економічної ефективності закупівлі ліцензії. Визначення коефіцієнтів прискорення технологічного процесу і відшкодування витрат на придбання ліцензії. Визначення відносної економії за рік від закупівлі ліцензії. Методика оцінювання комерційного потенціалу технологій.

Під ліцензією у світовій практиці юриспруденції розуміють право, що передається володарем науково-технічної розробки другій особі на використання технічних досягнень, наукових знань, виробничого досвіду, а також правової охорони предмета розробки. Передача такого права здійснюється на підставі договору-угоди, за умовами якого ліцензіар (володар), за звичай за гроші, надає покупцеві (ліцензіату) можливість на зазначених у ліцензії умовах використовувати права на об'єкт інтелектуальної власності (ОІВ) для одержання економічної користі. У міжнародній практиці під ціною ліцензії, зазвичай, розуміють суму виплат покупця (ліцензіата) на користь продавця ліцензії (ліцензіара). На ціну ліцензії впливають чинники, основні з яких такі:

- технічна вартість винаходу або комерційна таємниця (ноу-хау), що забезпечить одержання додаткового прибутку;

- капіталовкладення, які необхідні для організації виробництва інноваційної продукції;

- територіальні чинники (перелік держав, в яких дозволено за ліцензією виробництво та продаж інноваційної продукції);

- об'єм прав, що одержав ліцензіат;

- витрати ліцензіата на НДР з розроблення нової технології;

- об'єм технічної документації, що передається тощо;

- залежність ліцензіата від ліцензіара, матеріалів, деталей, вузлів, технічної допомоги, необхідних для виробництва інноваційної продукції;

- наявність конкурентних пропозицій державного регулювання ліцензійної торгівлі, виду патенту за ліцензією та інші чинники.

У практиці набули розповсюдження три види ліцензійних платежів:
роялті (рівномірні);
паушальні (одноразові);
комбіновані (комбінація платежів за роялті та паушального).

Платежі на основі роялті становлять відповідний відсоток відрахувань від показника (об'єм продаж, собівартість, прибуток та інше), до якого буде "прив'язана" ставка роялті.

Паушальні платежі – це зафіксована договором сума, яка сплачується одноразово, або частинами залежно від виконання умов договору.

Ліцензійні платежі фактично становлять частину додаткового прибутку, яку ліцензіат сплачує ліцензіару, одержаного за використання інновацій за договором.

Таким чином, ціну ліцензії визначають за двома варіантами:

1. За розміром прибутку ліцензіата.
2. На базі роялті.

Порядок виконання розрахунку ціни ліцензії за розміром прибутку ліцензіата

Якщо із загального прибутку можливо визначити прибуток, який одержано завдяки впровадження ОІВ (наприклад, винаходу), то ціну ліцензії PV можна розрахувати за вираженням:

$$PV = П \times Д, \quad (1)$$

де П – прибуток від ОІВ за термін дії ліцензії;

Д – частка ліцензіара у прибутку ліцензіата.

Частка ліцензіара в прибутку ліцензіата від упровадження ОІВ у продукті визначають за вираженням:

$$Д = К1 \times К2 \times К3, \quad (2)$$

де К1 – коефіцієнт досягнутого результату;

К2 – коефіцієнт складності вирішеної технічної задачі;

К3 – коефіцієнт новизни.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Методи оцінювання технологій.
2. Метод прямого порівняльного аналізу продажу.

3. Метод експертних оцінок.
4. Метод "бігунка" або правило 25 %.
5. Економічне оцінювання міжнародного трансферу технологій на основі ресурсно-вартісного підходу.
6. Оцінювання потенціалу трансферу технологій.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Завдання

Визначити ціну ліцензії за розміром прибутку ліцензіата від упровадження технології. Значення зазначених коефіцієнтів для практичної роботи, як приклад, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Варіанти вихідних даних

№ варіанта	Прибуток від технології за термін дії ліцензії, П, грн	Складові частки ліцензіара у прибутку (коефіцієнти K1, K2, K3)		
		K1	K2	K3
1	3 000	0,8	0,3	0,26
2	7 000	0,7	1,1	0,56
3	10 000	0,3	0,5	0,60
4	13 000	1,0	0,2	0,30
5	5 000	0,6	0,4	0,75
6	7 000	0,2	1,0	0,30
7	10 000	0,7	0,8	0,25
8	12 000	0,6	0,6	0,40
9	14 000	0,9	1,2	0,70
10	9 000	0,3	0,9	0,26

Приклад розрахунку ціни ліцензії

Умови: прибуток від технології за термін дії ліцензії склав, наприклад, 15 000 грн.

Розрахунок: винахід дозволив досягти якісно нових характеристик продукції, тому коефіцієнт досягнутого результату приймають $K1 = 0,6$. Крім того, винахід дозволив змінити конструкцію пристрою, тому коефіцієнт складності вирішення технічної задачі приймають $K2 = 0,7$.

Оскільки задача вирішена за допомогою винаходу, який передбачає використання відомого засобу за новим призначенням, то коефіцієнт новизни K_3 становить $K_3 = 0,25$. Частка ліцензіара в прибутку ліцензіата від упровадження технології в інноваційному продукті складатиме:

$$Д = 0,6 \times 0,7 \times 0,25 = 0,105$$

або

$$Д = 10,5 \%$$

Тоді розрахункова ціна ліцензії становить:

$$PV = П \times Д = 15\,000 \times 0,105 = 1\,575 \text{ грн.}$$

Розрахунки ціни ліцензії свідчать про те, що для підвищення зазначеного показника бажано мати коефіцієнти (K_1 , K_2 , K_3) за значеннями близькими один до одного, оскільки загальний результат (частка) буде завжди меншою за менше значення будь-якого коефіцієнта.

За вихідними даними відповідно до номера варіанта, розрахувати ціну ліцензії та скласти звіт про розрахунок ціни ліцензії.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Види ліцензування, що стосуються конкурентної політики уряду.
2. Укладання ліцензійного договору відповідно до Цивільного кодексу України.
3. Опціони та їх роль на ринку об'єктів інтелектуальної власності.

Рекомендована література: основна [2; 3]; додаткова [12; 13].

Контрольні запитання для самодіагностики

1. У чому сутність та практичне значення ліцензійних угод?
2. Охарактеризуйте суб'єктів та об'єкти ліцензійних угод.
3. Як класифікують ліцензійні угоди?

Тестові завдання для самоконтролю

1. Дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності – це:
 - а) ліцензійний договір;
 - б) ліцензія;
 - в) ліцензійна угода;
 - г) ліцензіар.

2. Для визначення ціни ліцензійного договору на передачу прав інтелектуальної власності найчастіше використовують:

- а) витратний підхід;
- б) порівняльний підхід;
- в) дохідний підхід.

3. Ліцензіар – це:

а) особа, яка передає права на користування об'єктом права інтелектуальної власності ліцензіату;

б) особа, яка одержує права на використання об'єкта права інтелектуальної власності від ліцензіата;

в) посередник у переданні прав на використання об'єкта права інтелектуальної власності від правовласника до ліцензіара.

4. Яка з ліцензій надає ліцензіату найбільший обсяг прав:

- а) невиключна;
- б) одинична;
- в) виключна.

5. За інших рівних умов який з наведених ліцензійних платежів має мінімальний розмір:

- а) роялті;
- б) паушальний;
- в) комбінований?

6. Якщо вартість ліцензії на використання об'єкта інтелектуальної власності і вартість розроблення аналогічного об'єкта права інтелектуальної власності однакові, то вигідніше:

- а) отримати ліцензію;
- б) розробити об'єкт права інтелектуальної власності;
- в) вкласти кошти, еквівалентні вартості ліцензії, в державні цінні папери.

7. Який зі шляхів комерціалізації прав інтелектуальної власності економічно найефективніший:

- а) використання у власному виробництві;
- б) передання за ліцензійним договором;
- в) передання виключних майнових прав інтелектуальної власності за договором?

8. Дозволяє ліцензіату на певних умовах використовувати винахід чи ноу-хау, залишаючи при цьому ліцензіару право як самостійного

використання, так і видачі аналогічних за умовами ліцензій іншим зацікавленим покупцям:

- а) угода виняткової ліцензії;
- б) угода повної ліцензії;
- в) угода простої ліцензії.

9. Дає ліцензіату всі права на використання винаходу (секретів виробництва) протягом терміну дії угоди, при цьому сам ліцензіар на цей же термін позбавляється права використання предмета ліцензії:

- а) угода виняткової ліцензії;
- б) угода повної ліцензії;
- в) угода простої ліцензії.

Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання (ІЗ) є однією з форм організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів і має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Метою виконання ІЗ є закріплення, поглиблення та розширення теоретичних і практичних знань з навчальної дисципліни, розвиток вмінь самостійної роботи з літературними джерелами.

ІЗ припускає наявність таких елементів наукового дослідження: практичної значущості; комплексного системного підходу до вирішення завдань дослідження; теоретичного використання передової сучасної методології і наукових розробок; наявності елементів творчості. У процесі виконання ІНДЗ, разом з теоретичними знаннями і практичними навичками за фахом, студент повинен продемонструвати здібності до науково-дослідної роботи та вміння творчо мислити, навчитися вирішувати актуальні науково-прикладні задачі.

ІЗ з навчальної дисципліни "Інтелектуальна власність та трансфер технологій" видається студенту викладачем на початку семестру. ІНДЗ виконується студентом самостійно під керівництвом викладача і здається наприкінці семестру, але не пізніше терміну проведення підсумкового модульного контролю. Оцінка за виконання ІНДЗ враховується під час виставлення загальної оцінки з навчальної дисципліни.

ІЗ складається зі вступу, основної частини, висновків, переліку використаних джерел, додатків. У **вступі** розкривається актуальність обраної

студентом теми, її проблематика, мета та завдання дослідження. **Основна частина** складається з двох розділів: теоретичної та практичної частини. У першому – стисло викладається теоретична сутність досліджуваного питання, висвітлюється стан та перспективи розвитку досліджуваної проблеми на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України та світового суспільства. Обов'язковим є використання статистичної інформації та посилання на її джерела. У другому розділі виконується практична частина. **Висновки** мають включати опис одержаних у роботі результатів, а також рекомендації з розвитку досліджуваної проблеми на макро-, мезо- або мікрорівні. **Перелік використаних джерел** необхідно скласти в алфавітному порядку.

Обсяг ІЗ повинен становити у друкованому варіанті 20 – 25 сторінок. Орієнтовна кількість сторінок у розділах: вступ – 1 – 2 сторінки, основна частина – 17 – 22 сторінок; висновки – 1 – 2 сторінки.

Тематика теоретичної частини ІЗ

1. Технологія як товар на міжнародному ринку. Основні сегменти світового ринку технологій.
2. Поняття й сутність міжнародного трансферу технологій.
3. Основні канали передачі технологій.
4. Некомерційні форми передачі технологій.
5. Комерційні форми передачі технологій.
6. Об'єкти угод з передачі технологій.
7. Сучасні тенденції розвитку торгівлі технологіями.
8. Необхідність включення України в міжнародний трансфер технологій.
9. Економічна сутність і особливості ліцензійного обміну.
10. Ліцензійна угода: поняття й види.
11. Зміст ліцензійного договору.
12. Види ліцензійних платежів.
13. Методи визначення ціни ліцензії.
14. Винаходи, корисні моделі, промислові зразки як об'єкти ліцензій.
15. Товарні знаки й знаки обслуговування.
16. Ноу-хау: поняття, принципи захисту й правові особливості передачі.
17. Особливості підготовки й підписання ліцензійних угод.

18. Динаміка розвитку й структура (географічна й галузева) світового ринку ліцензій.
19. Сучасні тенденції розвитку торгівлі ліцензіями.
20. Стан ліцензійної торгівлі в Україні.
21. Роль ТНК у процесі трансферу технологій (технологічного обміну). Форми трансферу технологій, здійснювані ТНК.
22. Фактори, що впливають на спосіб передачі технологій ТНК.
23. Переваги й недоліки трансферу технологій.
24. Обмежувальна ділова практика в сфері передачі технологій.
25. Мети й засоби державного регулювання в сфері технологічний обмін.
26. Особливості правового захисту технологій.
27. Загальна характеристика систем патентування.
28. Охорона об'єктів інтелектуальної власності в Україні.
29. Державне регулювання трансферу технологій у розвинених країнах.
30. Види інновацій. Джерела появи інновацій.
31. Інноваційна діяльність як чинник підвищення конкурентоспроможності.
32. Стан і перспективи розвитку інноваційної сфери в Україні.

Тематика практичної частини ІЗ

Варіант 1

Оформлення заявки на винахід (корисну модель).

1. Назва винаходу.
2. Опис винаходу, що розкриває його з повнотою, достатньою для здійснення:
 - галузь техніки, до якої належить винахід;
 - рівень техніки;
 - сутність винаходу;
 - перелік фігур, креслення (якщо на них є посилання в описі);
 - відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу.
3. Формула винаходу, що висловлює його суттєвість і повністю базується на описі:
 - обмежувальна частина – містить назву й ознаки, загальні для пропонуваного об'єкта винаходу та прототипу;

розділова частина – висловлена вираженням ... який (яке, яка) відрізняється тим, що ... ;

відмітна частина – містить ознаки, що відрізняють об'єкт винаходу від найближчого аналога – прототипу (тобто нові ознаки).

4. Креслення та інші ілюстровані матеріали, якщо вони необхідні для розуміння суттєвості винаходу.

5. Реферат:

об'єкт винаходу;

галузь застосування;

сутність винаходу;

альтернативні рішення (якщо вони є);

технічний результат.

Варіант 2

Оформлення промислового зразка.

1. Назва промислового зразка.

2. Клас за Міжнародною класифікацією промислових зразків.

3. Призначення та галузь застосування. Починається словами "Заявляється зовнішній вигляд виробу, призначеного для ...".

4. Порівняння промислового зразка, що заявляється, з прототипом, найближчим аналогом (наводяться відмінності зразка від найближчого аналога з посиланням на фотографію цього аналога, якщо така є в матеріалах).

5. Перелік фотографій, креслень та схем.

6. Сутність та суттєві ознаки виробу, що заявляється (опис всіх ознак, що формують зоровий образ виробу).

7. Обґрунтування естетичних та ергономічних особливостей рішення, що заявляється.

8. Придатність промислового зразка для використання у промисловості (відомості стосовно технології та можливості багаторазового відтворення).

Варіант 3

Оформлення знака для товарів і послуг.

1. Зображення знака, що заявляється.

2. Опис знака.

3. Перелік товарів і послуг, для яких реєструється знак, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг.

4. Статут колективного знака:

повне найменування осіб, які мають право використовувати колективний знак;

умови використання колективного знака і відомості стосовно прав і обов'язків членів колективу на випадок порушень щодо використання знака.

Рекомендована література

Основна

1. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності [текст] : навч. посіб. / І. І. Дахно, В. М. Алієва-Барановська ; за ред. І. І. Дахна. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. – 560 с.

2. Косенко О. П. Комерціалізація інтелектуально-інноваційних технологій : монографія / О. П. Косенко. – Харків : Смугаста типографія, 2015. – 514 с.

3. Перерва П. Г. Трансфер технологій : монографія / П. Г. Перерва, Д. Коциски, Д. Сакай, М. Верешне Шомоши. – Харків : Віровець А. П. "Апостроф", 2012. – 668 с.

4. Право інтелектуальної власності : підручник / за заг. ред. О. І. Харитонової. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 544 с.

5. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність : економічно-правові аспекти : навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 276 с.

Додаткова

6. Абдуліна І. Який принцип вичерпання прав – регіональний чи міжнародний – потрібен Україні? / І. Абдуліна // Інтелектуальна власність. – 2016. – № 12.

7. Жуков В. Колізії в системі законодавства України з інтелектуальної власності: причини їх виникнення / В. Жуков // Інтелектуальна власність. – 2014. – № 7.

8. Качуровський В. Значення особистих немайнових прав інтелектуальної власності / В. Качуровський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2015. – № 5 (85).

9. Коваль І. Виплата компенсації за неправомірне використання об'єкта інтелектуальної власності: правова природа й умови застосування / І. Коваль // Теорія і практика інтелектуальної власності 2015. – № 6. – С. 70–78.

10. Костенко І. Інтелектуальна власність очима малого та середнього бізнесу Європейського Союзу / І. Костенко, О. Теньова // Інтелектуальна власність. – 2016. – № 6.

11. Орлюк О. Роль правової науки у процесі реформування сфери інтелектуальної власності в Україні : досягнення, завдання, місія / О. Орлюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 3 (89).

12. Підходи до проведення технологічного аудиту [Електронний ресурс] / О. В. Зозульова, Т. О. Царьова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3 (13). – С. 94–103. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>.

13. Погорєлов І. М. Методика проведення технологічного аудиту інноваційної діяльності / І. М. Погорєлов, М. І. Погорєлов // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Сер. : Економічні науки. – Харків : НТУ "ХПІ", 2016. – № 47 (1219). – С. 54–63.

Інформаційні ресурси

14. Інтелектуальний капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ndiiv.org.ua.

15. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nau.kiev.ua.

16. Сервер Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

17. Сервер Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

18. Українське право [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrpravo.ua.

Зміст

Вступ.....	3
Завдання для самостійної роботи.....	4
Змістовий модуль 1. Система інтелектуальної власності.....	4
Тема 1. Поняття інтелектуальної власності.....	4
Тема 2. Набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності ...	7
Тема 3. Захист прав інтелектуальної власності	17
Тема 4. Здійснення права та економіка інтелектуальної власності.....	25
Змістовий модуль 2. Трансфер технологій.....	28
Тема 5. Сутність і об'єктивні передумови розвитку трансферу технологій	28
Тема 6. Методичні підходи до проведення технологічного аудиту	31
Тема 7. Ціноутворення та методи оцінювання технологій.....	33
Тема 8. Ліцензування як основна форма трансферу технологій	35
Рекомендована література.....	44
Основна	44
Додаткова	44
Інформаційні ресурси	45

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 073 "Менеджмент"
другого (магістерського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Томах** Вікторія Володимирівна

Відповідальний за видання *О. М. Ястремська*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *Н. В. Завгородня*

План 2018 р. Поз. № 104 ЕВ. Обсяг 47 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру

ДК № 4853 від 20.02.2015 р.